

Z ulice do bytu: sociální práce v procesu reintegrace do bydlení

Petr Holpuch

Černá, Eliška: *Z ulice do bytu: sociální práce v procesu reintegrace do bydlení*. Praha: Slon, 2019, 151 stran, ISBN 978-80-7419-282-1.

Recenze představuje knihu „Z ulice do bytu“ z oblasti sociální práce orientované na reintegraci osob bez domova. První polovina knihy sleduje proces a použité postupy při autorčině kvalitativním výzkumu, jež byl jádrem její disertační práce. Druhá část knihy je již z velké části praktickým srovnáním dvou odlišných přístupů k reintegraci osob bez domova. První sledovaný přístup je známý jako „bydlení až po přípravě“ (Housing ready), ten druhý pak jako „bydlení především“ (Housing first). Závěry představené analýzy implicitně favorizují model „bydlení především“. Zatímco první část knihy je v recenzi vnímána jako ne příliš čtivý popis autorčiny práce s vybranými metodami, druhá část knihy je hodnocena jako přínosný příspěvek k praxi sociální práce s osobami bez domova.

Svou knihu „Z ulice do bytu“ představuje autorka Eliška Černá jako srovnání dvou odlišných přístupů ke snahám o reintegraci osob bez domova. Prvním z nich je tradiční, v českých podmínkách převažující, model „bydlení až po přípravě“ (Housing ready), tím druhým je inovativní přístup „bydlení především“ (Housing first), jehož popularita v posledním desetiletí v Evropě významně stoupá.

Knihu však primárně není praktickou srovnávací analýzou výhod a nevýhod dvou výše zmíněných přístupů, jak by se mohlo na první pohled zdát. V prvních čtyřech kapitolách, které reprezentují větší polovinu knihy, autorka nejprve stručně představí historický vývoj problematiky vyloučení z bydlení a následně se zaměřuje na seznámení čtenáře s pozadím výzkumu, o němž se její závěry opírají. Představuje své pracovní analýzy, výčet aplikovaných metod a celkové proces výzkumu, který realizovala pro potřeby své disertace. Jako ukotvení zvoleného tématu v sociologické teorii označuje přístup sociálního konstruktivismu. Na knize je díky tomu znát, že vznikla jako publikace vybraných výsledků doktorské práce. Tato skutečnost na jednu stranu textu brání stát se čtenářsky atraktivní populárně naučnou literaturou v oblasti sociální práce, na stranu druhou může inspirovat a podnítit začínající výzkumníky k prozkoumání metod a teoretických přístupů, na něž se autorka odkazuje.

Druhá polovina knihy je již prakticky orientovaná a zasluhuje si pozornost všech, kdo se věnují přímé i nepřímé práci s osobami bez domova. V páté a šesté kapitole autorka představuje přístup „bydlení až po přípravě“ z perspektivy všech zúčastněných aktérů. Díky přehledné práci s citacemi svých informátorů a jejich následné interpretaci čtenáři zprostředkovává vzhled do komplikovaného procesu sociální práce zaměřené na reintegraci osob bez domova. Přístup „bydlení až po přípravě“ představuje jako systém založený na opakovaných snahách nahradit špatné návyky, které jsou zdrojem nepříznivé situace osob bez domova návyky dobrými, které je učiní připravenými na vystoupení z bezdomovectví. Tuto životní změnu, která má představovat konečný cíl

přístupu „bydlení až po přípravě“, reprezentuje získání (a udržení) stabilního zaměstnání a bytu. Autorka na základě svých analýz tomuto systému přisuzuje atribut chození v kruhu, které je důsledkem neustálého propadávání klientů přípravnými fázemi zpět do bezdomovectví. Neschopnost plnit stanovené cíle pak snadno bývá chápána jako důkaz nepřipravenosti klienta na samostatný život, jehož součástí je zodpovědnost za udržení si nájemního bydlení. Klient je v této situaci nucen znovu a znovu nastupovat neklikastupňovou přípravnou cestu, což může podryvat jeho důvěru v sebe sama, stejně tak jako víru v jeho schopnosti ze strany sociálních pracovníků, kteří ho na této cestě doprovázejí. Tyto své závěry o „bydlení až po přípravě“ autorka v textu průběžně opírá o citace a interpretace svých respondentů, které rekrutovala z řad sociálních pracovníků i jejich klientů.

Doslova proti „bydlení až po přípravě“ staví autorka přístup „bydlení především“, jehož denní praxi rozebírá v sedmé až deváté kapitole. Stěžejní princip modelu „bydlení především“ vystihuje myšlenka, že proces reintegrace osob bez domova by měl poskytnutím vlastního stabilního domova začít, nikoliv končit. Klientovi je při této formě sociální pomoci k reintegraci od prvního momentu projevoována důvěra v jeho schopnosti. Smyslem přípravné fáze, která předchází samotnému poskytnutí nájemního bytu, je seznámení klienta s podmínkami, závazky a nároky, které ze zprostředkovaného bydlení pro něj poplynou. Cílem této fáze je odhalit, zda představy, cíle a potřeby uchazeče o tuto službu jsou s těmito požadavky v souladu. Hlavním cílem zde není klienta na využívání služby připravit, ale spíše se ujistit, zda je na využívání služby připraven a zda služba odpovídá jeho vlastním očekáváním a potřebám. Pokud klient přípravnou fází sestávající z řady individuálních rozhovorů, která může trvat až šest týdnů, úspěšně projde, může začít využívat pronajatý byt. V tomto momentu začíná reálná sociální práce s klientem, jejímž zastřešujícím cílem je pomoci klientovi získané nájemní bydlení udržet. V případech, které autorka sleduje prostřednictvím rozhovorů s uživateli služby

a s asistujícími sociálními pracovníky, ke klientovi není přistupováno jako k uživateli ubytovací sociální služby, ale spíše jako k partnerovi, který potřebuje v náročném životním období podporu jiné osoby. Poskytnuté bydlení je sociálními pracovníky vnímáno jako osobní prostor a domov klienta se všemi svobodami a odpovědnostmi, které z toho pro něj plynou.

Model „bydlení především“ autorka ve své práci spojuje s respektem k nedostatkům a omezením klientů této služby, s důrazem na strukturální příčiny jejich problémů, s partnerským chápajícím přístupem ze strany asistujících pracovníků a s respektem i k těm rozhodnutím klienta, která mohou vést k jeho sebepoškození (např. užívání návykových látek v získaném bydlení). Sociální pracovník zde primárně není proto, aby uživatele služby kontroloval, opravoval a napravlal, ale aby jej podporoval, byl mu oporou a ukazoval mu nové možnosti řešení problémů, s nimiž se klient v pro něj často dosud neznámé pozici „nájemníka“ potýká. Všechny tyto atributy přispívají k pozitivnímu výsledku, jímž je schopnost klientů služby udržet si byt i po tom, co se s nimi sociální pracovníci přestanou pravidelně setkávat.

Zatímco v části knihy zaměřené na přístup „bydlení až po přípravě“ příběhy uživatelů služby lemoval neúspěch, nedůvěra a marnost, v kapitolách pojednávajících o „bydlení především“ se objevovaly takřka výhradně příběhy plné nadšení, motivace a víry v úspěšnou reintegraci. Po přečtení knihy zůstává ve čtenáři silný dojem, že „bydlení především“ je jedinou smysluplnou cestou vedoucí ze začarovaného kruhu bezdomovectví.

Přestože jsem sám již mnoho let příznivcem a zastáncem přístupu „bydlení především“, postrádám v textu popsání příběhů s opačnou polaritou. Tedy informace o tom, jak může vypadat úspěšná reintegrace v případě „bydlení až po přípravě“ a naopak, jaké skutečnosti vedly neúspěšné uživatele služby „bydlení především“ ke ztrátě zprostředkovaného bydlení. I kdyby se mělo jednat pouze o výjimky potvrzující pravidlo, celkový získaný dojem z publikace by se tím

pro mě stal uvěřitelnější. Takto na mě působily autorčiny závěry do jisté míry černobíle.

Knihy „Z ulice do bytu“ - respektive její druhá část - může být velmi přínosná pro začínající sociální pracovníky orientované na práci s osobami bez domova. Kromě přehledu o tom, jak jednotlivé sociální služby určené pro tuto cílovou skupinu fungují při kontaktu s jejich uživateli v praxi, v ní mohou najít také mnoho podnětů, které jim pomou-

hou s vhodným nastavením profesního vztahu s jejich klienty. Hlavní přínos knihy však spatřuji v její schopnosti podnítit mezi čtenáři z řad odborné veřejnosti víru, že úspěšná reintegrace osob bez domova je možná, a touhu se na tomto procesu aktivně podílet.

(K tématu návratu lidí bez domova do bydlení srov. v tomto čísle časopisu článek Libora Prudkého na str. 31–36.)

Mgr. Petr Holpuch

(petr.holpuch@vupsv.cz) je výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (Research Institute for Labour and Social Affairs), Dělnická 213/12, Praha 7, 170 00, Česká republika. Zaměřuje se na realizaci kvalitativních i kvantitativních výzkumů v oblasti bezdomovectví a rizikového chování dětí a mladistvých.

Informační servis čtenářům

Připomínka 50. výročí činnosti inspekce práce v ČR a 65. výročí Výzkumného ústavu bezpečnosti práce

Dne 17. září 2019 se v Hlavním sále Valdštejnského paláce Senátu Parlamentu ČR pod záštitou Ministerstva práce a sociálních věcí konala zdařilá Mezinárodní konference u příležitosti 50. výročí činnosti inspekce práce v ČR a 65. výročí Výzkumného ústavu bezpečnosti práce. Otiskujeme redakčně upravený výběr z projevů ředitelů obou zmíněných institucí. Výpustky označujeme symbolem (...).

K 50. výročí činnosti inspekce práce v ČR

(...)

Při pohledu do dávné minulosti odhalíme, že v našich zemích jsou již od 13. století otázky bezpečnosti práce předmětem významného státnického zájmu. Na rozhraní 13. a 14. století, za panování krále Václava II., vznikl zvláštní horní zákon pro Kutnou Horu, který - viděno pohledem dneška - obsahoval i některá základní ustanovení pracovního práva a také základní pravidla pro bezpečnost práce v dolech. Jednalo se například o větrání, odvodňování, osvětlení štól a další technické náležitosti důlního podzemního pracoviště. Zákon byl na svou dobu velmi pokrokový a ojedinělý, byl brzy přeložen do mnoha jazyků a využíván v mnoha jiných zemích. (...)

Opustíme-li období středověku, pak další významné právní úpravy problematiky bezpečnosti práce se vážou na rozvoj průmyslové výroby v první polovině 19. století. (...)

V tomto období se začaly ve větší míře využívat parní kotle. Jejich časté výbuchy, spojené s materiálními škodami, zraněními a ztrátami na životech osob, vedly k vydání prvních odborných předpisů, které tehdejší provozovatelům navrhovaly zajišťovat jejich pravidelné zkoušení. Návazně, v roce 1871, zákonem č. 112 říšského zákoníku vznikla funkce prvního státního úředníka, který měl za úkol provádět státní odborný dozor nad bezpečností technických zařízení. (...)

Následující období je poměrně bohaté na řadu zákonných ustanovení týkajících se bezpečnosti práce. Jednalo se například o zřízení státních živnostenských inspektorů v roce 1883, u nichž významnou součástí působnosti byla problematika bezpečnosti práce, nebo o zavedení úrazového pojištění v roce 1888 a s tím spojené klasifikace firem do bezpečnostních tříd.

Po vzniku samostatného Československa byly rakouské živnostenské a bezpečnostní předpisy plně převzaty a tzv. živnostenská

inspekce podléhala ministerstvu sociální péče. Tak tomu zůstalo až do roku 1952.

Skutečnost, že živnostenská inspekce svým dozorem nepokrývala všechny podniky a že se v Československu začal klást větší důraz na sociální aspekty práce, vedla k tomu, že byl v roce 1921 vypracován návrh zákona o inspekci práce. Ten rozšiřoval působnost této inspekce na všechny námezdně pracující, bez ohledu na velikost a druh podniků a oboru jejich podnikání. Tímto, bohužel nakonec nerealizovaným zákonem, předběhlo tehdejší Československo v oblasti bezpečnosti práce ostatní svět o mnoho let. Mimočodem Mezinárodní organizace práce přijala úmluvu č. 81 o inspekci práce v průmyslu a obchodu až v roce 1947.

Po druhé světové válce se vývoj v oblasti bezpečnosti práce začal ubírat směrem, který byl výrazně ovlivněn změnou politické situace – nástupem socialismu. Rokem 1952 byl původní živnostenský dozor nahrazen dozorem nad bezpečností práce. Ten prováděla tehdejší jednotná odborová organizace. Technický dozor nad hornictvím, letectvím a nad technickými zařízeními vykonávala jednotlivá odborová ministerstva. Nebyl vůbec řešen dozor nad bezpečností v zemědělství, který byl až následně svěřen orgánům tehdejší samosprávy – krajským národním výborům.

V roce 1952 vznikl rovněž Ústav technického dozoru při ministerstvu paliv a energetiky se zaměřením na bezpečnost parních kotlů, tlakových nádob, silnoprůdých elektrických zařízení a později také plynových zařízení. Ve vládním nařízení zřizujícím Ústav technického dozoru byl (poprvé v právních předpisech) použit termín „vyhrazené technické zařízení“, tj. technické zařízení způsobící ohrožit bezpečnost lidského života a zdraví, majetku a jiných hospodářských hodnot.

Toto poválečné období bylo provázáno silným tlakem Mezinárodní organizace práce na socialistické Československo, které jako zakládající člen Mezinárodní organizace práce neratifikovalo úmluvu č. 81 z roku 1947 o inspekci práce v průmyslu a obchodu s tím, aby vytvořilo podmínky pro činnost takovéto inspekce podle článku č. 6 této úmluvy. Tyto okolnosti a velká roztržitost bezpečnostních předpisů vedly k tomu, že v letech 1964 až 1966 došlo k zásadní revizi fungování celé soustavy dozoru nad bezpečností práce. V roce 1968 revize vyústila v přijetí zákona č. 174 o státním odborném dozoru nad bezpečností práce (účinnosti nabyl 1. ledna 1969). Tímto zákonem tehdejšího Národního shromáždění byly mimo jiné zřízeny Český a Slovenský úřad bezpečnosti práce a inspektoráty bezpečnosti práce v tehdejších krajských městech. Ano, to je ten milník, proč si dnes připomínáme 50. výročí činnosti inspekce práce v ČR.

Jak my, tak i naši slovenští kolegové se považujeme za integrální součást systému, který roce 1969 vznikl. Přestože byl zákon č. 174 koncipován v době a v politickém režimu, který v základech hodnotíme kriticky, je v případě tohoto zákona namísto ocenit jeho oprávněnost, promyšlenost, odbornost a koncepcnost, kterou máme dodnes možnost rozvíjet. (...) Dnes jsme úřadem s jiným označením, se značně širší působností, s transformovaným postavením, ale principiálně se stále jedná o systém inspekce práce založený v roce 1969.

Zákon č. 174/1968 však v České republice na rozdíl od Slovenska není minulostí, ale žhavou současností, neboť v Poslanecké sněmovně je teprve nyní projednáván jeho nástupce - nový zákon, na jehož přípravě se podílela i inspekce práce. (...)

Přesuňme se nyní časem do roku 2005. Tehdy došlo k přelomové organizační a obsahové změně v činnosti inspekce